

Új javaslat az *ócsáról* igénk etimológiájára*

1. Bevezetés. A magyar etimológiai szótáriródalom mai állása szerint az *ócsáról* valószínűleg *-áról* (< *-r* + *-l* gyakorító) képzős származékszó, és alapszava az *olcsó* lehet (TESz. 2: 1065; EWUng. 1053; ESz. 583; WOT. 626, 635–638; ÚESz.). A két szót régóta rokonítják egymással szófejtők (l. SIMONYI 1880: 265; BALASSA 1894: 279; HORGER 1924: 131–132, *olcsó* a.; FOKOS 1932: 112–114; NYÍRKOS 1959: 489, 1987: 129), s magáról az *olcsó* szóról is már hosszú ideje az az általánosan elfogadott vélemény uralkodik, hogy ótörök jövevény (l. VÁMBÉRY 1870: 166; MUNKÁCSI 1928: 87; FOKOS 1932: 112–114; TESz. 2: 1074; EWUng. 1058; ESz. 586; DYBO 2010: 89–90; WOT. 2: 635–636; ÚESz.). Jelen munkámban tárgyalni szeretném az etimológia hangtani, alaktani és jelentéstani nehézségeit, és egy új etimológiát javaslok, melynek lényege az, hogy a szó nem az *olcsó* származéka, hanem átvétel egy nyugati vagy keleti szláv nyelvből.

2. *Olcsó.* Hogy átfogó képet kapjunk az etimológia nehézségeiről, érdemes először röviden bemutatni az *olcsó* szavunk eredetével kapcsolatos kételyeket, s teszem ezt tisztában lévén azzal, hogy az *olcsó* és *ócsáról* viszonyát tudjuk annak ismerete nélkül is elemezni, hogy milyen eredetű maga az *olcsó* szó.

BUDENZ (1871: 107) ötletét, miszerint az *olcsó* az *alsó* szavunkból fejlődött, ma már hangtani okokból el kell vetni (l. még HORGER 1924: 131–132; GOMBOCZ 1907: 308–309, 1908: 71), igaz, BÁRCZI még a török etimológiával egyenrangú értelmezésnek tartotta az ötletet (Szófsz. 223). Magyar fejleménynek vélte NYÍRKOS (1959: 488–489) is, mégpedig úgy, hogy *-csó* kicsinyítő képzős derivátumot látott benne az *ó* melléknévből. Az ötletnek nem akadt támogatója, de mivel nem is vetette el senki, ezért itt érdemes gyorsan megjegyezni, hogy az elképzelésnek több gyengesége van: a *-csó* főneveket képzett, elsősorban becéző szerepe volt, mindig tulajdonnevek rövidült alakjaihoz járult a kései ómagyar és korai középmagyar korban (amely időszakból származnak az *olcsó* szó első előfordulásai is), és csak a 19–20. században lett igazán produktív (TNyt. II/1: 304, 317; MNyt. 613).

Marad hát az az elképzelés, hogy az *olcsó* jövevényt, ám az etimológiai vita török oldalán sincs olyan átadó alak, amely ne hagyna kívánnivalót maga után. A WOT. megjelenéséig három általános török szótó ótörök megfelelőjéből próbálták magyarázni a m. *olcsó* főnevet: az ótör. *ušaḡ* 'kicsi' (DTS. 617; ÉSTJa. 617–618, *yua-* a.) átvételeként értelmezte FOKOS (1932: 113), a TESz. (2: 1074), az EWUng. (1053) és az ÚESz.; az ótör. *alčaḡ* 'szerény, alázatos' (DTS. 34; ÉSTJa. 143–144) szót látta benne MUNKÁCSI (1928: 27)¹, RÄSÄNEN (1969: 16), a TESz. (második elfogadható megoldásként) és DYBO (2010: 89); s végül VÁMBÉRY (1870: 166) és az ÚESz. (második elfogadható megoldásként) az ótör. *učuz* '1. kicsi, jelentéktelen; 2. olcsó' (l. DTS. 604; ÉSTJa. 567–568) szót vetette össze a magyarral (pontosabban annak [sic!] csagatáj, ujjur és oszmánli megfelelőivel) ami több szempontból is tarthatatlan elképzelés.

* A jelen cikk egy emlékkötetben angol nyelven kiadott tanulmányomnak (NÉMETH 2017) a magyar olvasó igényeihez igazított és nagymértékben átdolgozott változata.

¹ A TESz. hibásan BEKE ÖDÖNnek tulajdonítja MUNKÁCSI BERNÁT cikkét.

A WOT. összefoglalja a fenti elméletek hangtani, morfológiai és jelentéstani problémáit, és egy újat ajánl (WOT. 2: 626, 635–636):

ÓCSÁROL ‘to disparage’ see **olcsó**

OLCSÓ [olčō] ‘cheap’ | 1528 *olčonak* [olčō-nāk], 1557 *ocoban* [ōčō-ban] | *olčō* < *ōčō* [with unorg *l*] < **učay* < **učay* ← WOT **učay* < **učag* || **ÓCSÁROL** ‘to disparage’ | p1416/1466 *meg olLarlatot* [meg olčār-lātott], c1456 *ocharuan* [očār-vān], 1566 *ólczárllya* [olčār-l-yā], *olcsárol* [olčārol], 1588 *ocharollyak* [ōčārol-yāk] | *ōčārol-* ~ *olčārol-* < *olčō* ~ *ōčō* {with suff +*ArOl-*} | EOT **učak* ‘what is light, cheap’ < *uč-* ‘to fly’ > *učuz* ‘cheap’.

Ezen etimológia gyenge pontja azonban az, hogy a WOT. a nyugati ótör. **učay* ‘olcsó’ alakot kizárólag *učuz* ~ *užuz* típusú alakok alapján rekonstruálja, így annak létezése erősen hipotetikus. Igaz, hogy az *učuz*-féle alakok jelentése pontosan megfelel a m. *olcsó* szóénak (WOT. 2: 637), de ez éppúgy az etimológia ellen is vall: ha a török nyelvekben kizárólag *učuz*-féle alakok voltak használatban ‘olcsó’ jelentésben, és nem léteztek *-ag* képzős variánsok, akkor miért nem a szélesen elterjedt *učuz*-t vették át az ősmagyarok? Emellett maga az *učuz* etimológiája is erősen bizonytalan (ĚSTJa. 568; ERDAL 1991: 324; WOT. 2: 637; STACHOWSKI 2019: 335), és korántsem lehetünk biztosak abban, hogy a szó alapszava az *uč-* ‘repül’ ige.

3. Az *olcsó* és *ócsárol* nehézkes viszonya. Az ÚESz. szerkesztőinek véleménye szerint az *ócsárol*:

Valószínűleg származékszó. | Az alapszó az →*olcsó* lehet. A szóvég *-árol* ige-képző. Az *ócsál* változat *ál* végződése hasonulással keletkezett; vö. *becsmél* ~ *becsmérel* (→*becs*), →*sikál* ~ *sikárol* stb. A szó belseji *i* kieséséhez vö. →*csónak*, →*főnagy* stb.²

Az igének több variánsa is létezett, s először ezeket mutatom be a NySz. (2: 1094), a TESz. (2: 1065), a Gl. (536), az EWUng. (1053) és az eredeti források alapján. Megadom azok lehetséges olvasatait³ és az előfordulásuk idejét is:

² Az utolsó mondatban minden bizonnyal elírás van, és nem *i*, hanem az *l* kiesésére utalnak az ÚESz. szerzői.

³ A WOT. szerint kizárólag *ó*-val vagy *ol*- hangkapcsolattal kezdődő variánsai lehettek a szónak, de a Heltainál (1566: 193r) található {ólczárllya} valamint a Szenczi (1611) szótárában jegyzett {oczállom} alakok jól mutatják, hogy léteztek *ól*- hangkapcsolattal és rövid *o*-val kezdődő variánsok is, ezekben a forrásokban ugyanis az íráskép megkülönbözteti a magánhangzók hosszúságát. Így hát azokban a művekben, melyekben az írásmód nem tesz különbséget a hosszú és rövid magánhangzók között, elvileg mindkét olvasat lehetséges. Ilyen forrás a Münchener kódex (l. NYÍRI 1971: 33), a Sermones Dominicales (l. KNEZSA 1952: 97), Frankovith műve (1588; l. még BORSA 1956) és Zrínyi kézírata (Zrínyi 1650–1651: 161v).

1. táblázat

Az *ócsárol* ige első előfordulásai

Eredeti írásmód	Olvasat	Előfordulás helye és ideje
⟨megolLazlatot⟩	[megolčārlātott] ~ [megōlčārlātott]	MünchK. (1416 u./1466)
⟨ocharuan⟩	[očārvān] ~ [ōčārvān]	SermDom. (1456 k.)
⟨olcharlȳa⟩	[olčārlja] ~ [ōlčārlja]	
⟨ólczārllyā⟩	[ōlčārljā]	Heltai (1566)
⟨ochyarollyak⟩	[očārolják] ~ [ōčārolják]	Frankovith (1588)
⟨oczállom⟩	[očállom]	Szenczi Molnár (1611)
⟨oltfallya⟩	[olčālja]	Medgyesi (1650)
⟨ochálsz⟩	[očāls] ~ [ōčāls]	Zrínyi (1650–1651)
⟨ótsállom⟩	[ōčállom]	Pápai Páriz (1708)
⟨ótsárlom⟩	[ōčārlom]	
⟨ótsárolom⟩	[ōčārolom]	

Az adatokat fonetikájuk és morfológiai szerkezetük szerint tehát a következőképpen csoportosíthatjuk:

2. táblázat

Az *ócsárol* ige korai előfordulásai alaktani és hangtani jellegük szerint

Előfordulás ideje	-l- hangot tartalmazó alak	-l- hang nélküli alak
1456	<i>olcsárl ~ ólcsárl</i>	<i>ocsár ~ ócsár</i>
1416 u./1466	<i>olcsárol ~ ólcsárol</i>	
1588		<i>ocsárol ~ ócsárol</i>
1611		<i>ocsáll</i>
1650	<i>olcsál</i>	<i>ocsál ~ ócsál</i>

Ha az *ócsárol* ige valóban származékszó az *olcsó*-ból, akkor alapos magyarázatra szorul az *olcsó* és az *-ál*, *-áll*, *-ár* és *-ár(o)l* képzős igealakok közti viszony. Az ezzel kapcsolatos nehézségeket a 3.1–3.3. alfejezetekben taglalom.

3.1. Az *ó* ~ *á* váltakozás. Először is nézzük meg a feltételezett deriválást kísérő *ó* ~ *á* váltakozást. Annak alaktani jelenségekhez köthető jellege nem vitatott, mert egy *ó* > *á* hangfejlődést nehéz lenne fonetikailag megmagyarázni. HORGER (1924: 132) ír először arról, hogy ez a része az etimológiának magyarázatra szorul, és a váltakozás szabályos volta mellett olyan alakpárok analógiájával érvelt, mint például a *bíró* vs. *bírák*, *apró* vs. *apránként*, *méltó* vs. *méltán* (l. még HORGER 1924: 85–86, *idétlen* a.). A véleményével egyetértett NYÍRKOS (1959: 489), de rajtuk kívül más nem foglalkozott a kérdéssel. A váltakozást támogató analogikus példák azonban akkor bírnának vitathatatlan bizonyító erővel, ha több (lehetőleg *-árol* ~ *-érel* végződésű) igénk is lenne, melyben a folyamat tükröződne. A *bírák* -*á*-ja egy specifikus ómagyar kori fejlemény, a *méltán*-ban

megkövesült határozószó nyoma (TESz. 2: 884; a *méltányol* alakot csak 1820-tól ismerjük), az *apránként* szóban pedig egy késő 18. századi újítás eredménye (l. 1557: *aprónként*, 1784: *apránként*; TESz. 1: 167). Ezért talán meggyőzőbb példa a *bíró* (1306/1369) → *bírál* (1621) és a *forró* (1181) → *forrás* (1590) (TESz. 1: 305, *bíró* a.; 955), bár a *bírál* esetében inkább valószínű, hogy az a *bíró* szóból másodlagosan elvont *bír* tőből, és nem magából a *bíró*-ból keletkezett, és ugyanez elképzelhető a *forró* és a *forrás* viszonyáról is. Mindezt egybevetve úgy gondolom, hogy az *olcsó* -ó hangjának és az *ócsáról* á-jának esetleges viszonya továbbra is tisztázandó, ha nem fogadjuk el a 4. fejezetben bemutatott szláv etimológiát.

3.2. Az ócsáról alakváltozatainak viszonya. Ma már nem védhető SIMONYI (1880: 265), KÚNOS (1882: 492), HORGER (1924: 131–132) és SZILY (1902: 179) azon véleménye, miszerint az *ócsárl* és *ócsáról*-féle alakok elhasonulás útján jöttek létre. SIMONYI és KÚNOS **ócsárol* alakot rekonstruálva jutnak el elhasonulással az *ócsáról*-ig, míg HORGER és SZILY (némi részleteket érintő eltéréssel) *olcsó* → *olcsáll* > *ócsáll* > (elhasonulással) *ócsárl* > *ócsáról* fejlődést tételeznek fel. Azonban hangtani és kronológiai érvek ennek ellenkezőjét támogatják.

Először is nem létezett **ócsárol* variánsa a szónak. Másrészt az *olcsó* -ll képzős szabályos származéka az *olcsóll* ~ *olcsól* 'olcsónak tart' (CzF. 4: 1028), nem pedig *ócsáll* (amely esetében egyébként ismételtlen felbukkan az *ó* ~ *á* kérdése, l. 3.1.). Másodszor, az adatok megjelenésének időrendi sorrendje is mutatja, hogy az -ll és -l végződésű alakok későbbi (a 17. századnál nem korábbi) fejlemények, és ez nem csak a 2. táblázatban felsorakoztatott alakok alapján mondható el, hanem a hasonló szerkezetű *becsmérel* és *fecsérel* igéink alakváltozatai is ezt mutatják, l. pl. {oczállom} (1611), {betsméllek} (1650), {fetsélleniek} (1763). Magyarán csak az *ócsáról* > *ócsárl* > *ócsáll* > *ócsál* fejlődés tűnik elfogadhatónak.

3.3. Létezett-e -árol képző a magyarban? Az *ócsáról* szó etimológiai szótárainkban található eredetmagyarázatainak közös vonása, hogy az *ócsáról*- és *ócsál*-közötti viszony magyarázataként a *becsmérel* ~ *becsmél* és a *sikárol* ~ *sikál* viszonyát mutatják fel párhuzamként. A két további címszó alatt viszont azt olvassuk, hogy egyrészt a „*becsmél* : *becsmérel* alaktani pár kronológiája nem tisztázható, a fejlődés mindkét irányból lehetséges, vö. N *pazal* ~ *pazarol*, N. *ócsál* ~ *ócsáról*, *sikál* ~ *sikárol* stb.” (TESz. 1: 265–266; EWUng. 89–90), másrészt hogy a *sikárol* „a *sík*-ból alakult -r és -l igeképzőkkel; a képzés deverbálisnak látszik; vö. pl. *fecsérel*. A *sikárol* ~ *sikál* alakváltozatok viszonyára l. *abárol* ~ *abál*, *pazarol* ~ *pazall* stb.” (TESz. 2: 533; EWUng. 1325–1326). Látjuk tehát, hogy további három szavunk kerül párhuzamként a látótérbe annak kapcsán, hogy milyen minta szerint fejlődtek ki alakváltozataik: a *fecsérel*, az *abárol* és a *pazarol*.

Fontos azonban megjegyezni, hogy az *abárol* és a *pazarol* szavakban az -r- etimológiailag a szótő része, mivel itt szláv jövevényszavakról van szó: l. *abárol* < szl. *obariti* ~ *obvariti* 'előfőz, leforráz' (TESz. 1: 89; EWUng. 2), *pazarol* < délszl. *pazariti* 'kereskedik, vásárol' (TESz. 3: 138–139; EWUng. 1134). Hasonló a helyzet a *sikárol* szóval is, melyről ma már azt gondoljuk, hogy nem a *sík* 'sima' szóból ered -r és -l igeképzők hozzáadásával (TESz. 2: 533), hanem a *sikár* '1. síkárfű, zsurló; 2. súrolásra, dörzsölésre való eszköz' -l képzős származéka (l. EWUng. 1325–1326, *sikár* a.; ÚESz.; a jelentésfejlődés alapja, hogy az érdes tapintású zsurló alkalmas volt edények, fegyverek súrolására, vö. a *zsurló* ~ *surló* és a *súrol* ige viszonyát).

Ezért ha az *ócsárol* igét az *olcsó*-ból szeretnénk származtatni, csupán két teljes értékű párhuzamra utalhatunk az alakváltozatai kialakulásának és azok viszonyának magyarázatakor, mégpedig a *fecsérel* (1640) ~ *fecséll* (1763) ~ *fecsél* (1789) (SIMONYI 1880: 265; TESz. 1: 856; EWUng. 363) és az *ócsárol* szóval rokonértelmű *becsmérel* (1746) ~ *becsméll* (1650) ~ *becsmél* (1788) (TESz. 1: 265–266; EWUng. 89–90) szavakra. A két párhuzam szépséghibája azonban az, hogy mindkét szó etimológiája bizonytalan: mindkettőben fiktív tőhöz járulnak igeképzők, a *fecsérel* szó esetében ez a fiktív tő hangfestő jellegű (l. BALÁZS 1977: 274 kritikus megjegyzéseit), a *becsmérel*-ben pedig a *becs* valószínűleg elvonás a talán ótörök eredetű *becsül*-ből (WOT. 1: 107–109), az *-m-* mozzanatos képzői volta pedig bizonytalan (erre még kitérek a 4.4. fejezetben). Végül jegyezzük meg, hogy mindkét szót jóval fiatalabb forrásokban jegyezték fel először.

Elgondolkodtató azonban, hogy a szakirodalomban eddig *-árol* ~ *-érel* képzőről csak a TESz., EWUng., ESz. és a WOT. írt, s nem tesznek róla említést leíró és történeti nyelvtanaink (l. pl. BENKŐ 1984: 197; TNyt. I: 60–77, II/1: 55–69; FABÓ 1989; MGr. 314–315; MNyt. 357–362) és ennek nem lehet oka az, hogy a képzőt kevés szóban azonosították eddig (*ócsárol*, *becsmérel*, *fecsérel*), hiszen pl. a TNyt. (I: 65–66) még az olyan ritka összetett képzőket is tárgyalja, mint az Ómagyar Mária-siralomból ismert, egyszer lejegyzett *-tuz*. A képző bizonytalan státusza még valószínűbbé teszi, hogy az *ócsárol* szavunk mégiscsak jövevényszó.

Az *ócsárol* lehetséges szláv etimológiájának fényében az 5. fejezetben visszatérek még az *-árol* képző kérdésére.

4. A javasolt szláv etimológia. A fent említett m. *abárol* < szl. *obariti* < *obvariti* (l. ÉSSJa. 30: 265–266) példája jól mutatja, hogy egyes *-árol* végződésű igeik esetében az *-r* nem képzőként értelmezendő, hanem minden kétséget kizáróan a szótő része. Úgy gondolom, hogy ez az *ócsárol* esetében is igaz (az *-r-* már a legkorábbi adatokban is szerepel) és a szó az ósszláv **očariti*, **očarovati* 'megátkoz; elvarázsol' vagy annak valamely szláv reflexének az átvétele. Az **očariti*, **očarovati* az **občariti*, **občarovati* variánsai, melyek szerkezetüket tekintve egy **ob-* > **o-* prefixumból és a **čariti* ~ **čarovati* 'átkoz; varázsol' igéből állnak (SlPsł. 2: 113; ÉSSJa. 4: 23–25, 26: 133). A szócsalád a szláv nyelvekben jól adatolt, l. pl. az ólengyel *oczarować* (15/16. sz.) 'elvarázsol' (SStp. 5: 407), az óorosz *občarovati* (17. sz.) ~ *očarovati* (11. sz.) 'elvarázsol; megbabonáz' (SRJaXI–XVII. 12: 189, 14: 94) vagy az óegyházi szláv *очаровати* 'valakire rossz átkot dob' (ÉSSJa. 26: 133) szavakat.

4.1. A szókezdő ó- hang és az inetimologikus -l- Hangtani oldalról elsősorban a szókezdő *ó-* érdemel rövid kommentárt. A szl. *o-* gyakran ad *a-* hangot jövevényszavainkban, mint például a m. *acél* < szl. *ocělb* 'ua.' szóban (ÉSSJa. 32: 10; TESz 1: 93; EWUng. 4), de nemegyszer találunk *o-* hangot is ilyen esetben, l. a m. *olaj* < szl. *olějb* 'ua.' (TESz. 2: 1073; EWUng. 1058; vö. óegyházi szl. *олѣн* 'ua.', SslavS. 411), vagy a m. *ocsúdik* < keleti szl. *očjuditi sja* 'magához tér, felocsúdik; 2. felébred' (NÉMETH 2016: 299–301; ÚESz.) szavak példáját. Ez utóbbi azért is jó párhuzam, mert ez esetben is egy szláv prepozíció átvételéből ered a magyar szókezdő hang (l. keleti szl. **očuditi* ← **ot* + **jutiti* 'érez, érzékszerveivel érzékel, észrevesz').⁴

⁴ Az *ócsárol* szláv átadó alakja nem lehetett **ob-* igekötős, mert a szl. **ob-* valószínűleg *ab-* szókezdetet eredményezne a magyarban, mint az *abárol* esetében.

Az *o-* > *ó-* megnyúlása könnyen magyarázható inetimologikus *l* kialakulásával, majd kiesésével (BENKŐ 1957: 78–79, 95; NYÍRKOS 1987: 126–131; TÓTH 2004: 454–461), amely inetimologikus *-l-* hangot tartalmaznak is az *olcsáról*-féle alakok. Az inetimologikus *-l-* és a téves visszaütés eredményeként keletkezett *-l-* gyakorisága a magyarban arra vall, hogy az *-l-* megjelenése az *olcsó*-ban és az *ocsáról*-ban lehetett egymástól független folyamat eredménye. Végül, egy másik elképzelés szerint, az *olcsó* befolyásolhatta az *ócsáról* szó hangalakját (erről ír a TESz. is), amire még kitérek a 4.3. fejezetben.

4.2. A honosító képző használata. Köztudott, hogy a szláv jövevényszavak többsége a magyar igeállományba *-l* és *-z* honosító képzővel épült be (TNyt. II/1: 49; WOT. 2: 1139–1140). Az olyan szláv végződéseket, mint az *-iti*, *-iti-sja* infinitívusz vagy az elterjedt *-ova-ti* igeképzőt a magyar nyelvérzék hazai igeképzőkkel helyettesítette.

A fenti forgatókönyv eltérő volt az ótörök jövevényszavaink esetében, melyek képzők nélkül kerültek használatra a magyarban (RÓNA-TAS 2010: 40–41), pl. ótörök **dül-* > m. *dől* (WOT. 2: 1140). Egyre több olyan adat lát azonban napvilágot, mely azt mutatja, hogy létezik a szláv jövevényszavaink rétegén belül is az igeeknek egy olyan csoportja, mely képzők nélkül épült be a nyelvtani rendszerbe. Véleményem szerint ezek korai jövevények lehettek, melyek kronológiailag közel állhattak az ótörök átvételek időrendi kereteihez, és ezért viselkedtek azokhoz hasonlóan, l. pl. keleti szl. **stydi* ‘rágalmaz, megszégyenít’ > m. *szid* (1315 k.) (ZOLTÁN 2014: 212). Ez utóbbi példa egyébként jelentését tekintve tökéletes párhuzam a m. *ocsáról* ige szláv etimológiája szempontjából.

A szláv jövevényszavak ezen csoportjába tartozik még a *mér* (1372 u./1448 k.) < szl. **měriti* ‘ua.’ (BENKŐ 1984: 63; ZOLTÁN 1999), a már korábban említett *ocsúdik* (NÉMETH 2016; ÜESz.) és (valószínűleg) az *öblít* < szl. **obliti* ‘leönt’ (ZOLTÁN 2005b). Ezen alakok (azaz a *szid*, *mér*, *ocsúdik*) fényében talán érdemes felvetni a gondolatot, hogy az 1456 körül feljegyzett {ocharuan} *ócsárván* (vagy *ocsárván*) talán egy képző nélkül átvett *ocsár* vagy *ócsár* ‘ócsáról’ igealak határozói igeneves alakja, mely egy ideig az *-l* honosító képzős alakkal egyidőben volt használatban. A gondolat ellen azonban az vall, hogy mindössze egy ilyen adatunk van (SermDom. 1: 20, 608; SZILÁDY kiadásáról melleleg két negatív bírálat is megjelent, l. ZOLNAI 1910: 460–474, 1911: 181–182 és MÉSZÖLY 1910), és az kialakulhatott mássalhangzó-torlódás egyszerűsítése útján is (**ocsárlván* > *ócsárván*), vö. a SermDom.-ben (2: 540) lejegyzett {olcharlŷa} alakot.

4.3. Jelentésváltozás. Az ‘elvarázsol, elátkoz’ → ‘ócsáról, rágalmaz’ jelentésváltozás támogatására több olyan párhuzamot fel tudunk hozni, mely a változás lehetőségét valószínűsíti, l. a szl. **kleti* ‘elátkoz, elvarázsol’ (ĚSSJa. 10: 37–39) olyan reflexeit, mint például az olengyel *klęć* ‘1. elátkoz, elvarázsol; exkommunikál, egyházi átokkal sújt; 2. átkozódik, szitkozódik, rosszat kíván’ (SStp. 3: 282–283) és *przekląć* ‘1. rosszat kíván; elítél, megbélyegez; 2. sérteget; 3. törvényen kívül helyez’ (SStp. 7: 135), az orosz *проклинати* ‘elátkoz; exkommunikál’ (SRJaXI–XVII. 20: 151–152) ~ *прокляти* ‘ua.’ (SRJaXI–XVII. 20: 152). A magyar oldalon érdemes párhuzamként megemlíteni az *átkoz* ‘1. (1350 k.) szid; átkot mond; 2. (1372 u./1448 k.) elkárhoztat; 3. egyházból kiközösít’ (TESz. 1: 194) és *káromol* ‘1. (1372 u./1448 k.) szitokkal, átokkal illet; 2. kigúnyol, megcsúfol; 3. (1416 u./1466) istenszidalmazást követ el; 4. (1588) vádol, rágalmaz’ szavakat (TESz. 2: 388). Hasonló szemantikával bír az ang. *curse* ‘1. káromkodik; 2. szitkozódik; 3. (varázsigével) elátkoz’ ige is, ami azt is mutatja, hogy a jelentésfejlődés nyelvektől bizonyos mértékig független és általános érvényű.

Az *ócsárol* szónak volt egy 'olcsónak tart' jelentése is, melyet 1750-től ismerünk, és amely már a TESz. (2: 1065) szerzői szerint is úgy alakulhatott ki, hogy a nyelvérzék tévesen az *olcsó* melléknévhez kapcsolta a szót. Itt mutatkozik meg a TESz. szerzőinek azon véleménye, miszerint nem zárható ki, hogy az *ócsárol* egy ismeretlen töből származik, és eredetét tekintve nincs köze az *olcsó*-hoz. A két szó téves összekötésére találunk közvetített bizonyítékot is a magyar szótárirodalomban. Ha ugyanis összehasonlítjuk PÁPAI PÁRIZ FERENC (1708) és BOD PÉTER (1767, PPB.) szótárát (a kettőt összekötő filológiai szálak tagadhatatlanok), akkor láthatjuk, hogy ez utóbbiba az *olcsárol* alak és annak állítólagos 'olcsónak tart' jelentése az *olcsó* szócikkkel együtt került bele (PÁPAI PÁRIZ szótárában nincs *olcsó* címszó):

1. PÁPAI PÁRIZ FERENC (1708: 179):

Ótsállom : *Vilito, Vilipendo, Derogo, Contemno, is. Vitupero, as.*
Ótsárlom, ótsárolom : *Idem*

2. BOD PÉTER (1767: 271, 274):

Oltsárlom : *Depretio.* ich mindere den Werth.
Oltsó : *Vitis pretii.* wohlfeil.

Ótsállom : *Vilito, Vilipendo, Derogo, Contemno, is. Vitupero, as.* ich mach geringschätzig, schände.
Ótsárlom, Ótsárolom : *Idem*

Eléggé szokatlan lenne, ha a 'rágalmaz' jelentésű igének kialakulna egy 'olcsónak tart' jelentése úgy, hogy a képzésből kimaradna maga az *olcsó* melléknév, főleg a létező *olcsóll* ~ *olcsól* alakok fényében (CzF. 4: 1028). Mindenesetre az 'olcsónak tart' jelentést, másodlagos volta miatt, félre kell tennünk az *ócsárol* szó eredetének kutatásakor.

4.4. Szövegnyúlás a becsmérel igével. A fenti eset egy további szövegnyúlás lehetőségét tárja elénk. Mivel az *ócsárol* és *becsmérel* jelentése jóformán megegyező, elképzelhető, hogy a *becsmérel* (1746) ~ *becsméll* (1650) ~ *becsmél* (1788) alakváltozatok és az *ócsárol* ~ *ócsáll* ~ *ócsál*, valamint a m. nyj. *ocsmál* ~ *ócsmál* ~ *ocsmárol* (SIMONYI 1909: 471; MTsz. 2: 2; NYÍRKOS 1959: 489) egymás hatása alatt fejlődtek. De elképzelhető az is, hogy ez utóbbi három alak szó belseji *-m-* hangja az *ocsmány* (1560) szóval történt asszociáció eredménye, és az *ocsmárol*-féle alakokból terjedt át az *-m-* a *becsmérel* igébe. A *becsméll* ugyanis viszonylag későn jelent meg nyelvemlékeinkben, s ezért is kétséges, hogy ugyanaz a mozzanatos *-m-* van-e benne, mint az *eszmél*-ben (1372 u./1448 k.) (TESz. 1: 802; EWUng. 337). Végül szókeveredéssel megmagyarázható az is, hogy hogyan alakult ki a *becsméll* igének egy *becsmérel* alakja a 18. század közepén, holott a 3.3. fejezetben felmutatott érvek inkább azt mutatják, hogy a magyarban valójában nem létezett *-árol* képző.

5. Összegzés. A szláv etimológiát így vázolhatjuk fel: szl. **očariti*, **očarovati* 'megátkoz; elvarázsol' > m. *ócsárol* (~ *ócsár?*) 'átkozódik, rágalmaz' > *ócsárl* > *ócsáll* ~ *ócsál*. Ha ezen elképzelés megállja a helyét, akkor ez azt jelentené, hogy az *-árol* ~ *-érel* nem

az *-r* és *-l* gyakorító képzők bokrosulásából keletkezett összetett képző, hanem szöveg elvonásával jött létre a szláv eredetű *abárol*, *pazarol*, *ócsárol*, valamint a *sikárol* mintájára, s így jelenhetett meg a *becsmérel* és *fecsérel* szavainkban. Másrészt, ez azt is jelentené, hogy bővülne azon szavak listája, melyekről az utóbbi időben tisztázódott, hogy mégsem törökségi, hanem szláv eredetűek, vagy azok török helyett szláv származása erősen valószínű, l. például a *bér* (KNIEZSA 1955: 796; WOT. 1: 115–118), *darázs* (BERTA 2001; ZOLTÁN 2010, 2015: < elvonás a **darácsol* igéből; NÉMETH 2011: < szl. **dražь* 'irritáló, bosszantó dolog'), *gyenge* (WOT. 1: 378–380; JUHÁSZ 2024), *komor* (GALAC 2017, 2018), *ocsúdik* (WOT. 2: 1214–1217; NÉMETH 2016), *seb* és *sebes* (WOT. 2: 706–707; PACSAI 2012; ZOLTÁN 2012a, 2012b; a vitához l. HORVÁTH 2015), *szerencs* 'útonálló' (ZAICZ 1982: 59; ZOLTÁN 2017), *tábor* (WOT. 2: 837–841; NÉMETH 2014: a török etimológia téves filológiai adatokra épült) és a *tör* (ZOLTÁN 2005a; WOT. 2: 935–937) szavak eredete körülötti vitát.

Kulcsszók: etimológia, szláv jövevényszavak, ótörök jövevényszavak, szláv–magyar nyelvi kapcsolatok, török–magyar nyelvi kapcsolatok.

Hivatkozott irodalom

- BALASSA JÓZSEF 1894. A magyar magánhangzók története. *Nyelvtudományi Közlemények* 24: 257–286.
- BALÁZS JÁNOS 1977. Új etimológiai szótárunk a mérlegen. *Magyar Nyelv* 73: 265–279.
- BENKŐ LORÁND 1957. *Magyar nyelvjárástörténet*. Tankönyvkiadó, Budapest.
- BENKŐ LORÁND 1984. *A magyar fiktív (passzív) tövű igék*. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- BERTA ÁRPÁD 2001. Bashkir and Hungarian – and the *darázs* 'wasp'. In: KÁROLY LÁSZLÓ – KINCSES NAGY ÉVA szerk., *Néptörténet – Nyelvtörténet. A 70 éves Róna-Tas András köszöntése*. SZTE BTK Altajisztikai Tanszék, Szeged. 35–44.
- BOD PÉTER 1767. Lásd PPB.
- BORSA GEDEON 1956. Frankovith Gergely. *Az Országos Orvostörténeti Könyvtár Közleményei* 3: 133–140.
- CzF. = CZUCZOR GERGELY – FOGARASI JÁNOS, *A magyar nyelv szótára* 1–6. Emich Gusztáv, Pest/Budapest, 1862–1874.
- DTS. = *Древнетюркский словарь*. Ред. НАДЕЛЯЕВ, ВЛАДИМИР МИХАЙЛОВИЧ – НАСИЛОВ, ДМИТРИЙ МИХАЙЛОВИЧ – ТЕНИШЕВ, ЭДХЯМ РАХИМОВИЧ – ЩЕРБАК, АЛЕКСАНДР МИХАЙЛОВИЧ. Наука, Москва, 1969.
- DYUBO 2010 = ДЫБО, АННА ВЛАДИМИРОВНА 2010. Вокализм раннетюркских заимствований в венгерском. *Finnisch-Ugrische Mitteilungen* 32–33: 83–132.
- ERDAL, MARCEL 1991. *Old Turkic word formation. A functional approach to the lexicon* 1. Turcologica 7. Otto Harrassowitz, Wiesbaden.
- ÈSSJa. = *Ètimologičeskij slovar' slavyanskich jazykov. Praslavjanskij leksičeskij fond* 1–36. [А–Отъгрѣбати.] Ред. TRUBAČEV, OLEG NIKOLAEVIČ – ŽURAVLEV, ANATOLIJ FEDOROVICH. Nauka, Moskva, 1974–2010.
- ÈSTJa. = СЕВОРЯН, ЭРВАНД ВЛАДИМИРОВИЧ, *Этимологический словарь тюркских языков: Общетюркские и межтюркские основы на гласные*. Наука, Москва, 1974.
- ESz. = *Etimológiai szótár. Magyar szavak és toldalékok eredete*. Szerk. ZAICZ GÁBOR. A magyar nyelv kézikönyvei 12. Tinta Könyvkiadó, Budapest, 2006.
- FABÓ KINGA 1989. A gyakorító és mozzanatos igék morfológiája és szemantikája. *Általános Nyelvészeti Tanulmányok* 17: 31–48.

- FOKOS DÁVID 1932. Néhány melléknévünk eredetéhez. *Magyar Nyelvőr* 61: 110–116.
- Frankovith Gergely 1588. *Hasznos Es Fölötte szikseges könyv, az Isten fiainak es vti feloe hiueknek lelki vigasztalásokra es testi epoeletoekre szerzettetoeit Frankovith Gergely D. által. Mellyben sok rendbéli betegségek ellen valo orvosságok is be vannak írva, mellyeket Isten az oe nagy io voltából es aiandekából, Emboeroeknek egességekre rendoelt. Ecclesiast. 38. Tiszteld az oruost az sziksegert. Monyorokerek.* https://rmk.hungaricana.hu/hu/RMK_I_223. (2025. 12. 10.)
- GALAC ÁDÁM 2017. Komor és komoly szavunk lehetséges szláv eredetéről. *Magyar Nyelv* 113: 350–356. <https://doi.org/10.18349/magyarnyelv.2017.3.350>
- GALAC ÁDÁM 2018. A possible Slavic etymology of Hungarian *komor* ‘gloomy’ and *komoly* ‘serious’. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 63: 225–231. <https://doi.org/10.1556/060.2018.63.2.4>
- Gl. = BERRÁR JOLÁN – KÁROLY SÁNDOR, *Régi magyar glosszárium*. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1984.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1907. Régi török jövevényszavaink. *Magyar Nyelv* 3: 17–29, 62–72, 105–116, 153–165, 213–224, 250–263, 307–318, 357–370, 395–406.
- GOMBOCZ ZOLTÁN 1908. *Honfoglaláselőtti török jövevényszavaink*. A Magyar Nyelvtudományi Társaság Kiadványai 7. Magyar Nyelvtudományi Társaság, Budapest.
- Heltai Gáspár 1566. *Szaz fabvlla, Mellyeket Esopvsból, és egyeb vennen egybe gyuetet, és oeszue szoerzet, à fabuláknac értelméuel egytembe, Heltai Gáspár.* Colosvarot. https://real-r.mtak.hu/672/1/RMK_I_0059-Rath_0013.pdf. (2025. 12. 10.)
- HORGER ANTAL 1911. *Egy ismeretlen magyar hangtörvény*. Nyelvészeti Füzetek 65. Különnyomat a Magyar Nyelvörből. Athenaeum Irodalmi és Nyomdai R.-T., Budapest.
- HORGER ANTAL 1924. *Magyar szavak története. Közérdekű magyar szófejtések gyűjteménye*. Kókai Lajos kiadása, Budapest.
- HORVÁTH LÁSZLÓ 2015. A két *seb* ügyében. *Magyar Nyelv* 111: 458–464. <https://doi.org/10.18349/magyarnyelv.2015.4.458>
- JUHÁSZ GABRIELLA 2024. *Gyenge*. *Magyar Nyelv* 120: 189–197. <https://doi.org/10.18349/magyarnyelv.2024.2.189>
- KNIEZSA ISTVÁN 1952. *Helyesírásunk története a könyvnyomtatás koráig*. Nyelvészeti Tanulmányok 2. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KNIEZSA ISTVÁN 1955. *A magyar nyelv szláv jövevényszavai*. I/1–2. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- KÚNOS IGNÁCZ 1882. A mássalhangzók dissimilatioja a magyarban. *Magyar Nyelvőr* 11: 486–494.
- Medgyesi Pál 1650. *Dialogvs Politico-Ecclesiasticus. Az Az: Két Keresztyén Embereknek Eggymátfal-való befélgetések: kiknek eggike, ugymint az KERDEZKEDOÉ, némelly dolgokban, még nem bintén elég tanult és eroefs, de nem általkodott, hanem oeroemeft tanuló; a’ máfik a’ FELELOÉ tanultabb és vaftagabb. Befélgetések vagyon Az EGGYHÁZI JGAZGATO PRESBYTEREKROEL, avagy Vénekroel, Oeregekroel; és az PRESBYTERIUMRUL Eggyházi Tanácsrol.* Bártfa. http://real-r.mtak.hu/367/1/RMK_I_0831-RM_I_4r_0076.pdf. (2025. 12. 10.)
- MÉSZÖLY GEDEON 1910. Jegyzetek a „Sermones Dominicales” szótárához. *Magyar Nyelv* 6: 401–406.
- MGr. = *Magyar grammatika*. Szerk. KESZLER BORBÁLA. Nemzeti Tankönyvkiadó, Budapest, 2000.
- MNyt. = *Magyar nyelvtörténet*. Szerk. KISS JENŐ – PUSZTAI FERENC. Osiris Kiadó, Budapest, 2003.
- MTsz. = *Magyar tájszótár* 1–2. Szerk. SZINNYEI JÓZSEF. Hornyánszky Viktor Könyvkereskedése, Budapest, 1893–1901.
- MUNKÁCSI BERNÁT 1928. 1. *Olcsó és ócsárol*. 2. *Bóda*. *Magyar Nyelvőr* 57: 87–88.
- NÉMETH, MICHAL 2011. The Hungarian and Slavonic Background of Bashkir *týraž* ‘wasp’. *Studia Etymologica Cracoviensia* 16: 93–101.
- NÉMETH, MICHAL 2014. The Turkic and Eastern-European linguistic background of the etymology of Hung. *tábor* ‘(military) camp’. *Acta Orientalia Academiae Scientiarum Hungaricae* 67: 43–74. <https://doi.org/10.1556/orient.67.2014.1.3>

- NÉMETH MICHAEL 2016. Az *ocsúdik* ige etimológiája szlavisztikai megközelítésben. *Magyar Nyelv* 112: 295–306. <https://doi.org/10.18349/magyar nyelv.2016.3.295>
- NÉMETH, MICHAEL 2017. Is Hung. *ócsáról* ‘to slander, to defame’ not a Turkic loanword? A Slavic counterproposition. In: NÉMETH, MICHAEL – PODOLAK, BARBARA – URBAN, MATEUSZ eds., *Essays in the history of languages and linguistics. Dedicated to Marek Stachowski on the occasion of his 60th birthday*. Księgarnia Akademicka, Kraków. 433–456. <https://doi.org/10.12797/9788376388618.25>
- NYÍRI ANTAL szerk. 1971. *A Müncheneri Kódex 1466-ból. Kritikai szövegkiadás a latin megfelelővel együtt*. Codices Hungarici 7. Akadémiai Kiadó, Budapest.
- NYIRKOS ISTVÁN 1959. Olcsó. *Magyar Nyelvőr* 83: 488–489.
- NYIRKOS ISTVÁN 1987. *Az inetimologikus mássalhangzók a magyarban*. Kossuth Lajos Tudományegyetem, Debrecen.
- NySz. = *Magyar nyelvtörténeti szótár a legrégibb nyelvemlékektől a nyelvújításig* 1–3. Szerk. SZARVAS GÁBOR – SIMONYI ZSIGMOND. Hornyánszky Viktor Akadémiai Könyvkereskedése, Budapest, 1890–1893.
- PACSAI IMRE 2012 = ПАЧАИ, ИМРЕ 2012. Роль словацкого языка в исследовании этимологии венгерских слов *seb, sebes, sebesen*. *Studia Slovaca* 47/2: 108–117.
- PÁPAI PÁRIZ FERENC 1708. *Dictionarium Latino-Hungaricum, Succum & medullam purioris Latinitatis, ejusque genuinam in Lingvam Hungaricam conversionem, ad mentem & fenfum proprium Scriptorum Clafficorum, exhibens: Indefeffo XV. Annorum labore, subcifivis ab ordinariis negotiis, temporibus collectum, & in hoc Corpus coactum à Francisco Pariz Pápai [...]*. Leutschoviae.
- PPB. = *Dictionarium Latino-Hungaricum ... collectum, et in hoc corpus coactum à Francisco Páriz Pápai ... Nunc vero ... locupletatum intentione ac labore Petri Bod. [I.] Dictiones et locutiones Latinae cum Ungarica earum interpretatione. [II.] Dictionarium Hungarico –Latinum ... Novae huic Editioni nunc Primum solertiâ Typographi addita est Lingva Germanica*. Posenii et Cibinii, 1767.
- RÄSÄNEN, MARTTI 1969. *Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türkssprachen*. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 17.1. Suomalais-Ugrilainen Seura, Helsinki.
- RÓNA-TAS, ANDRÁS 2010. Morphological embedding of Turkic verbal bases in Hungarian. In: JOHANSON, LARS – ROBBEETS, MARTINE eds., *Transeurasian verbal morphology in a comparative perspective: genealogy, contact, chance*. *Turcologica* 78. Harrassowitz, Wiesbaden. 33–42.
- SermDom. = *Sermones Dominicales. Két XV. századból származó magyar glosszás latin codex* 1–2. Kiad. SZILÁDY ÁRON. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest, 1910.
- SIMONYI ZSIGMOND 1880. A magyar gyakorító és mozzanatos igék képzése. *Nyelvtudományi Közlemények* 16: 237–269.
- SIMONYI ZSIGMOND 1909. Elvonás. *Magyar Nyelvőr* 38: 469–471.
- SlPsl. = ŚLAWSKI, FRANCISZEK red. 1974–2001. *Słownik prasłowiański* 1–8. [A–Gyža.] Ossolineum, Wrocław–Warszawa–Kraków.
- SRJaXI–XVII. = *Словарь русского языка XI–XVII вв.* 1–28. [A–Сулебный.] Ред. БАРХУДАРОВ, СТЕПАН ГРИГОРЬЕВИЧ – ФИЛИН, ФЕДОТ ПЕТРОВИЧ – ШМЕЛЕВ, ДМИТРИЙ НИКОЛАЕВИЧ – БОГАТОВА, ГАЛИНА АЛЕКСАНДРОВНА – КРЫСЬКО, ВАДИМ БОРИСОВИЧ. Наука, Москва, 1975–2008.
- SslavS. = *Старославянский словарь (по рукописям X–XI веков)*. Ред. ЦЕЙТЛИН, РАЛЯ МИХАЙЛОВНА – VEČERKA, RADOSLAV – БЛАГОВА, ЭМИЛИЯ [= BLÁHOVÁ, EMILIE]. Русский язык, Москва, 1994.
- SStp. = *Słownik staropolski* 1–11. Red. URBAŃCZYK, STANISŁAW. Instytut Języka Polskiego Polskiej Akademii Nauk, Warszawa, 1953–2002.

- STACHOWSKI, MAREK 2019. *Kurzgefaßtes etymologisches Wörterbuch der türkischen Sprache*. Księgarnia Akademicka, Kraków. <https://doi.org/10.12797/9788381381581>
- SZENCZI MOLNÁR ALBERT 1604. *Dictionarium Latinovngaricvm. [...] Item vice versa Dictionarivm Vngaricolatinvm*. Procurante Elia Hvtttero Germano, Noribergae.
- SZILY KÁLMÁN 1902. Az -ár, -ér névszó-képzőkről. *Magyar Nyelvőr* 31: 177–180.
- SzófSz. = BÁRCZI GÉZA, *Magyar szófejtő szótár*. Trezor Kiadó, Budapest, 1941/1991.
- TESz. = *A magyar nyelv történeti-etimológiai szótára* 1–3. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, főszerk. 1967–1976.
- TNyt. = *A magyar nyelv történeti nyelvtana*. I. *A korai ómagyar kor és előzményei*. II/1. *A kései ómagyar kor: Morfematika*. II/2. *A kései ómagyar kor: Mondattan. Szöveggrammatika*. Főszerk. BENKŐ LORÁND. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1991–1995.
- TÓTH VALÉRIA 2004. Inetimologikus mássalhangzók a régi magyar helynevekben. *Magyar Nyelv* 100: 321–331, 100/4: 454–470.
- ÚESz. = *Új magyar etimológiai szótár – online kiadás*. Szerk. GERSTNER KÁROLY MTA Nyelvtudományi Intézet / ELKH Nyelvtudományi Kutatóközpont, Budapest, 2011–2024. <https://uesz.nytd.hu> (2025. 12. 03.)
- VÁMBÉRY ÁRMÁN 1870. Magyar és török-tatár szóegyezések. *Nyelvtudományi Közlemények* 8: 109–189.
- WOT. = BERTA ÁRPÁD – RÓNA-TAS ANDRÁS, *West Old Turkic. Turkic loanwords in Hungarian* 1–2. *Turcologica* 84. Harrassowitz Verlag, Wiesbaden, 2011.
- ZAICZ, GÁBOR 1982. Word-structure and etymology (on the ancient layer of words of unknown origin in the Hungarian language). *Acta Linguistica Academiae Scientiarum Hungaricae* 32: 53–70.
- ZOLNAI GYULA. 1910–1911. A Budapesti és Németújvári glosszák. *Magyar Nyelvőr* 39: 460–474, 40: 181–182.
- ZOLTÁN ANDRÁS 1999. „Lappangó” szláv eredetű szavaink: *szid, szégyen*. *Magyar Nyelv* 95: 54–59.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2005a. Szláv–magyar etimológiák. *Nyelvtudományi Közlemények* 102: 238–246.
- ZOLTÁN, ANDRÁS 2005b. Węg. *öböl* ‘wypukłość; zatoka’ i *öblit* ‘pluka’. In: SIEMIENIEC-GOŁAŚ, EWA – POMORSKA, MARZANNA eds., *Turks and non-Turks. Studies on the history of linguistic and cultural contacts. Special issue presented to Professor Stanisław Stachowski on his seventy fifth birthday*. *Studia Turcologica Cracoviensia* 10. Księgarnia Akademicka, Kraków. 541–544.
- ZOLTÁN, ANDRÁS 2010. К этимологии венгерского названия *darázs* ‘оса шершень’. *Studia Slavica Academiae Scientiarum Hungaricae* 55: 471–473. <https://doi.org/10.1556/sslav.55.2010.2.34>
- ZOLTÁN ANDRÁS 2012a. Kiss Lajos, a szlavista. *Nyelvtudományi Közlemények* 108: 418–426.
- ZOLTÁN, ANDRÁS 2012b. Славяно-венгерские этимологии (венг. *seb*¹ ‘рана’ и устар., обл. *seb*² ‘быстрота’). *Annales Instituti Slavici Universitatis Debreceniensis* 41: 57–61.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2014. A magyar–szláv nyelvi kapcsolatok. In: SUDÁR BALÁZS – SZENTPÉTERI JÓZSEF – PETKES ZSOLT – LEZSÁK GABRIELLA – ZSIDAI ZSUZSANNA szerk., *Magyar őstörténet. Tudomány és hagyományörzés*. MTA BTK MÓT Kiadványok 1. MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont, Budapest. 205–210.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2015. Darázs és vizsga. In: BÁRTH M. JÁNOS – BODÓ CSANÁD – KOCSIS ZSUZSANNA szerk., *A nyelv dimenziói. Tanulmányok Juhász Dezső tiszteletére*. ELTE BTK, Budapest. 161–167.
- ZOLTÁN ANDRÁS 2017. Az ómagyar *szerencs* ‘útonálló’ nyoma a régi kárpátukránban. *Magyar Nyelv* 113: 206–210. <https://doi.org/10.18349/magyarnyelv.2017.2.206>
- ZRÍNYI MIKLÓS 1650–1651. *Adriai tengernek Sirenaya*. A Zágrábi kézirat digitálisan elérhető változata alapján: <http://mek.oszk.hu/02600/02676/pdf> (2024. 12. 01).

A new attempt to etymologise Hung. *ócsárol* ‘to slander, to defame’

The article revisits the existing theories about the origin of Hung. *ócsárol* ‘to slander, to defame’, and offers a new one, namely that the verb is a loanword from Slavic *očariti ~ očarovati* ‘to enchant; to cast a spell on somebody’. The article supplements the arguments and conclusions presented in Németh (2017), where the idea of the word’s Slavic origin was first presented.

Keywords: etymology, Slavic loanwords in Hungarian, Old Turkic loanwords in Hungarian, Slavic–Hungarian linguistic contacts, Turkic–Hungarian linguistic contacts.

NÉMETH MICHAEL

Uniwersytet Jagielloński w Krakowie

NYELVMŰVELÉS

Egy raghasználati álszabályféléről*

1. A cikk jellegéről. Annak a magyarázatával kezdem, miért ajánlottam írásomat a címhez fűzött lábjegyzetben Benkő Loránd emlékének.

Körülbelül három évtizeddel ezelőtt, azaz még a múlt század végén, egy beszélgetésünkben Benkő tanár úr megemlítette: a Magyar Nyelv témakínálatában gyenge pontnak tartja, hogy a nyelvhelyességi kérdések nincsenek kellő mértékben képviselve. Ezt a kritikai megjegyzését önkritikának is szánta, mivel ő volt a lap főszerkesztője. Éppen ezért természetesen mindenképp jobban tudhatta, hogy folyóiratának profilja nem is követeli meg a nyelvhelyesség kiemelt szerepeltetését, mégis úgy érezte, hogy ez a téma kisebb súllyal van jelen, mint azt fontossága megkívánná. Arra persze egyáltalán nem gondolt, hogy a lapot nyelvművelési ügyekkel, ilyen tárgyú cikkekkkel kellene elárasztani, de úgy érezte: illő és szükséges volna, hogy több ilyenféle írás szerepeljen benne.

Azóta a világ úgy változott, hogy tudományos folyóiratban még kevesebb mód van arra, hogy nyelvhelyességi vonatkozású témák hangot kapjanak. A közvélekedés azt tartja, hogy ilyesmiről írni nem időszerű. Márpedig ha a nyelvhasználati „hiba” említése illetlennek számít, akkor még tudománytörténeti szempontból sem könnyű foglalkozni vele. Mindez a nyelvhelyességi ügyek differenciálatlan száműzéséhez vezet, tehát például még a korábbi szakirodalomban megjelenő állítások elemzésére, kritikájára is nehéz sort keríteni. Pedig vannak olyan nyelvhasználati álszabályfélék, amelyeket legalább az anyanyelvoktatásra figyelve érdemes cáfolni, átértékelni. Tárgyalásukra az ismeretterjesztő lapok, például az Édes Anyanyelvünk cikkei már csak terjedelmükre nézve sem mindig alkalmasak. Vajon bele kellene tehát nyugodnunk, hogy sehol sem hozzuk szóba őket?

* Benkő Loránd emlékére.